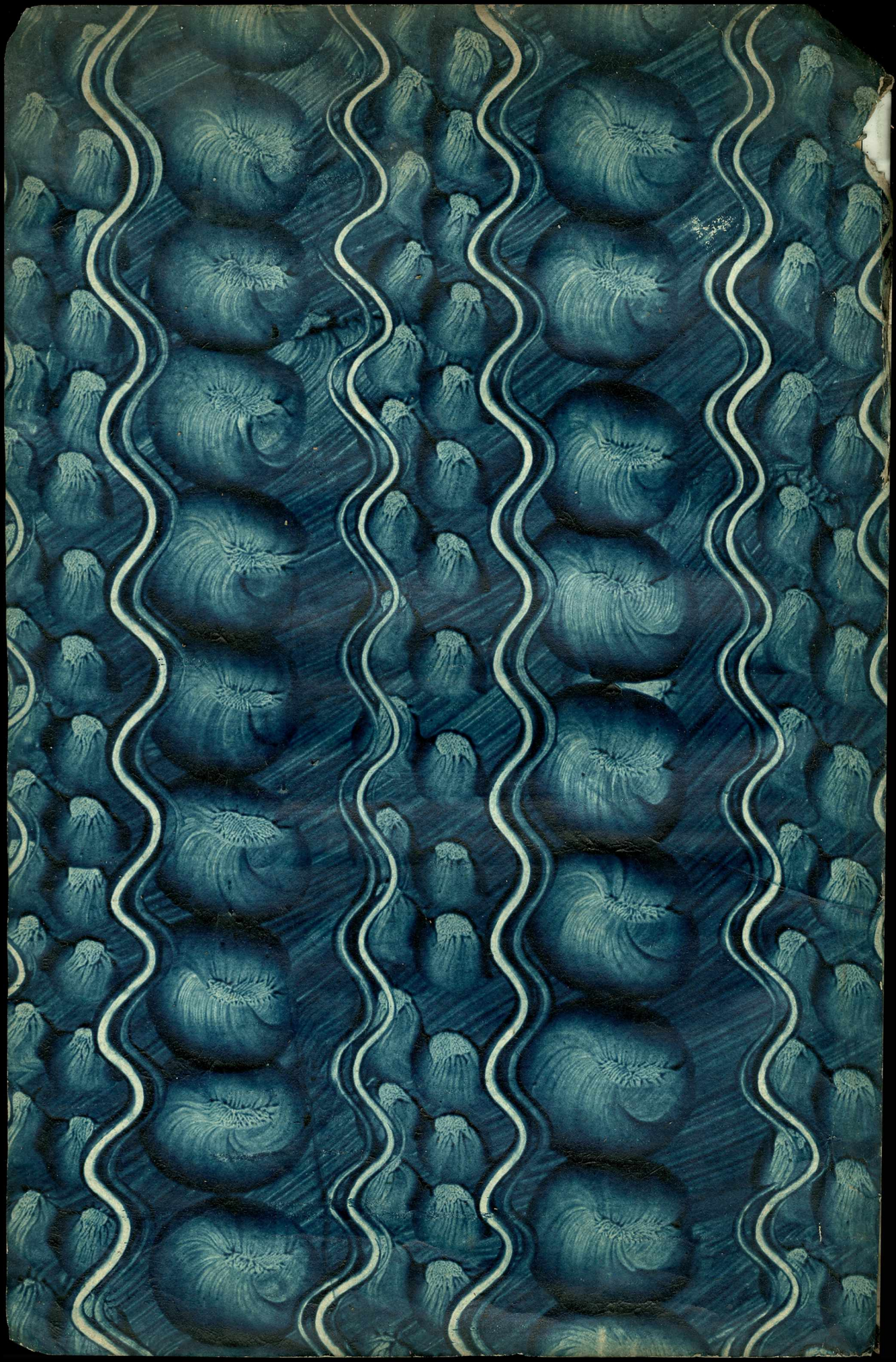

KNY-18°
00245

Q. D. B. V.
DISPVATIO IVRIS ECCLESIASTICI
DE
CLERICO
RERV M ET OPERARVM
CONDVCTORE

QVAM
PRAESIDE
CHRISTIANO GOTTLIEB
HOMMELIO D.

TIT. DE VERB. SIGN. ET REG. IVR. PROF. PVBL.
ET FACVLT. IVRID. ASSESSORE

IN AVDITORIO MAIORE

DIE XII. CAL. IVN. A. R. S. CIOCCCLXXIII.

H. L. Q. C.

PVBlice DEFENDET

FRIDERICVS EMANVEL HELBINGIVS

BVDISS. LVSAT.

VITEMBERGAE
EX OFFICINA GERDESIANA

EXCELLENTISSIMO AC PERILLVSTRI

DOMINO

CHRISTIANO GOTTHELF

S. R. I.

LIBERO BARONI

A GVTSCHMIDT

SERENISSIMI PRINCIPIS ELECTORIS

SAXONIAE

A CONSILIIIS INTERIORIBVS,

DE OMNI REPVBLICA EXIMIIS MERITIS

FLORENTISSIMO

512/937

AMPLIFICATORI FORTVNAE SVAE

SVMMA PIETATE

PROSEQVENDO

HOC PIGNVS OBSEQVII

DEMISSE OFFERT

CLIENS ADDICTISSIMVS

FRIDERICVS EMANVEL HELBING.

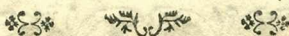
EXCELLENTISSIME DOMINE,
DOMINE INDVLGENTISSIME,

Quanta TVORVM in patriam meritorum est
grauitas, quantaque dignitas, qua obstri-
cti omnes omnino ciues maximum TIBI de-
bent honorem ac reuerentiam singularem: tanta
maxime TVA in me est gratia atque prolixa vo-
luntas. Qua permotus, hanc almam musarum
sedem relinquere, cum in mentem induxerim,
VIRO TANTI NOMINIS hoc specimen, quamuis
sit leui^{us}imum, dicare audeo. Accipe, quaeso, has
primitias eadem fronte, qua alio tempore aures
TVAS meis obseruantissimis ac supplicibus preci-
bus praebere es solitus. Ego certe summis viri-
bus

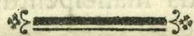
*bus ad id annitar, ne TVA munificentia videar in-
dignus; sed ardentissima pro salute TANTI
PRAESIDII bonorum omnium, proque flore
SPLENDIDISSIMAE DOMVS ac felici consilio-
rum successu, fundens vota, perpetuam fidem ob-
sequiumque comprobem. Vitembergae Die xiiii.
Cal. Iun. cIo Io cc LXXIII.*

Quantae ordinum confusio atque perturbatio rei-^{Instituti}
 publicae perniciiei est, tantae e contrario saluti,^{ratio}
 vt sua cuique stet distinctorum separata officio-
 rum ratio, et vt alii sublimioribus, alii mediis, alii infimis
 annumerentur ordinibus, atque alii artibus liberalibus, alii
 rei militari, alii artificijs, alii agriculturae, alii mercaturae,
 alii alijs vitae generibus mancipientur. Proinde quem ad
 modum, si in sua turbare prouincia, aut, quod alterius
 est, ad se attrahere, nemini fas est, ita nihil accommoda-
 tius, iuris sacri ciuilibus conditores et interpretes in ordi-
 nanda clericali vita maxime eo respexisse, ne munus sacrum
 cum ciuili commisceatur, ab ecclesiae ministris secundum

seculum viuatur, quin potius in exercendis negotiis secula-
ribus ex publicae vtilitatis causa, cui priuatorum commoda
merito postponuntur, iis iustus ponatur modus. Diuerfa
vitae genera in clericis improbata enarrandi, et scriptores,
qui de variis eorum conditionibus et viuendi rationibus ex
instituto egerint, excitandi, animus in praesenti non est, cum
disputatio DE CLERICO RERVM PAROCHIALIVM LOCA-
TORE ET LAICO CONDVCTORE sub Excellentissimo Prae-
fide praeterito anno habita mihi otium ea in re fecit. Me-
ditanti tamen mihi specimen academicum, quod ad fori vsum
omnino accommodatum esset, placuit in doctrina DE CLE-
RICO RERVM ET OPERARVM CONDVCTORE pro virium
mearum imbecillitate, doctrinaeque tenuitate ostendere,
qua ratione clericus in conductionibus seculo inferuire que-
at, et quae exinde proveniant iura atque obligationes. Ne-
conatus displiceant omnibus, vehementer opto.

Quo odio clericorum vel monachorum lucri causa initas prosequuntur negotiationes, et quo grauioribus coercent poenis hos, cum totos se quaestui terreno et curae oeconomicae tradunt, ^{a)} eadem seueritate detestantur in clericis, vt turpis lucri speciem, possessionum conductiones iura canonica. ^{b)} Equidem non modo in CONCILIO CARTHAGINENSI III. ^{c)} placitum fuit, vt Episcopi, Presbyteri, Diaconi et Clerici non sint conductores, neque procuratores, neque vlllo turpi vel inhonesto negotio victum quaerant, Ad et CHALCEDONENSI ^{d)} decretum, neminem, qui in clero connumeratur, conducere alienas possessiones, aut misceri secularibus procurationibus. Si quis vero transgressus fuerit haec praecepta, correctioni ecclesiasticae subiaceat. Quae prohibitiones postea et in CONCILIO MO-

Ne clerici
prædia con-
ducant, iura
canonica
præcipiunt.

A 3

GVNTI-

a) Conf. MICH. GRASS, Disp. de Negotiatione clericorum prohibita
Cap. Final.

b) Imo exprobrant conductiones ecclesiae patres, et conciliorum decreta iuri canonico haud inserta. vid. GONZALEZ TELLEZ, ad Cap. VI. X. Ne clerici vel monach. negot. secul. se immisc. BOEHMER, Iur. Eccles. Protel., Lib. III. Tit. XVIII. §. 7.

c) Can. 3. Caus. XXI. Qu. III.

d) Can. 26. Dist. LXXXVI. et Can. 1. Dist. LXXXVIII.

CVNTINO ^{e)} et ab ALEXANDRO III. Pontifice ^{f)} sunt repetitae et ab hoc praefertim, sub interminatione anathematis, grauiter in memoriam reuocatae.

§. II.

*Nec minus
in clericis
praediorum
conductiones
iura civilia
imprebant,*

Nec defunt etiam Imperatorum constitutiones, quae conductionis exercitio clericis interdicunt. Maxime huc spectat illa sacrata IVSTINIANI sanctio, ^{g)} ne isti publicarum aut alienarum possessionum suscipiant conductiones. Diuerfas vero poenas, quae violatoribus ejus immineant, his significat: 'Εἰ δὲ τις παρὰ τὰ ἐξηγμένα τι ποιήσει, εἰ μὲν ἐπίσκοπος εἴη, πάντα αὐτῷ τὰ πράγματα τὰ ἐξ οἰασδήποτε αἰτίας ἢ προσώπων, εἴτε πρὸ τῆς ἐπίσκοπῆς, εἴτε μετὰ ταῦτα εἰς αὐτὸν περιελθόντα, τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῷ ἐκδικεῖσθαι θεσπίζομεν. 'Εἰ δὲ οἰκόνομοι ἢ ἄλλοι κληρικοί εἴεν οἱ τῷτο πλεμμελήσαντες, ποινὴν αὐτοὺς χρηματικὴν, ἣν ἂν ὁ ἐπίσκοπος αὐτῶν δοκιμάσῃ, εἰς πράττεσθαι, τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκδικηθησομένην ὅποτε καὶ οἱ τὴν μάθωσιν τῶν τελῶν ἢ οἰασδήποτε κτήσεως, ἢ δημοσίων φόρων ἐκληψιν, ἢ ἀπαίτησιν, ἢ

Φρον-

^{e)} Cap. I. X. ne cler. vel monach, secul, negot, se immisc.

^{f)} Cap. VI. X. cod.

^{g)} In Nouell. CXXIII, Cap. VI.

Φροντίδα οἰκῆ αὐτοῖς πιεύσαντες, ἢ ἐγγυητὰς αὐτὰς ὑπὲρ τῶν μνημονευθεσῶν ἁγίων δεξάμενοι, μηδεμίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἢ τῆς μοναστηρίας, ἢ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ἢ διοικητῶν, ἢ κατ' ἐκείνων τῶν προσώπων οἷς πιεύσασιν, ἢ κατὰ τῶν ἐσίων ἢ ἐγγυητῶν αὐτῶν ἐχέτωσαν ἀγωγὴν. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ τινες δημοσίων συντελειῶν ἢ τελῶν ἐκλιψιν ἢ μὲθωσιν ἢ ἀπαίτησιν τοῖς μνημονευθεῖσι προσώποις πιεύσασιν, ἢ ἐγγυητὰς αὐτὰς δέξοντο, εἰ τις τῶ δημοσίῳ ζημία συμβαίη, ταύτην ἐκ τῆς οἰκείας ὑποστάσεως ἀποκαταστήσας ἀναγκασθήσονται. i. e. *Si quis autem contra ea, quae dicta sunt, aliquid fecerit, si quidem episcopus fuerit, omnes eius res, ex qualibet causa vel persona, siue ante episcopatum, siue post hoc fuerint ad eum venientes, eius ecclesiae vindicari sancimus. Si autem oeconomi, aut alii clerici fuerint hoc delinquentes, pecuniariam eos poenam, qualem episcopus eorum probauerit, exigere ecclesiae vindicandam: cum etiam conductionem teloniorum, aut cuiuslibet possessionis, aut publicarum collationum perceptionem aut exactionem, aut sollicitudinem domus eis credentes, aut fideiussores eos pro memoratis causis suscipientes: nullam contra ecclesiam aut monasterium, aut res eius, aut gubernantium, aut contra illos personas, quibus crediderint, aut contra facultates aut fideiussores eorum habeant actionem. Illi vero qui publicarum collationum, aut tributorum susceptionem,*

αὐτῶν ἀποδοτέον, αὐτῶν

aut conductionem, aut exactionem memoratis personis crediderint, aut fideiussores eos acceperint, si quod publico damnum contingat, hoc ex propria facultate restituere compelluntur. ^{h)} Imperator vero LEO ⁱ⁾ clericos, qui se aduocationibus, sponsionibus, redempturis, aliisque similibus dedunt, ita coërcet, ut excommunicentur et ad aliquod tempus a celebrandis sacris supersedeant, atque ubi ita delicto dignam poenitentiam egerint, promisso facto, se ab humanorum negotiorum commercio pro viribus deinceps mundos conseruatuos, ad sacra tractanda denuo introducantur; et si iterum iisdem rebus se polluere deprehendantur, omnimodo ut profani et indigni a sacris functionibus abstineant.

§ III.

*Causa huius
prohibitionis.*

Causam vero prohibitionis praecipue ex statu et conditione militis deducunt, nec non in neglectu officii sacri suscepti collocant utraque iura. Quem ad modum enim negotiationem et praediorum conductionem a milite susceptam reipublicae noxiam et a militiae dignitate longe remotam

^{h)} Quod iuris Iustiniani placitum ad verbum exhibetur in BASILICIS Lib. III. Tit. I. §. 13. ex edit. C. A. FABROTI Tom. I. pag. 123. seq.

ⁱ⁾ In Novell. LXXXVI.

tam duxerunt imperatores, ^{k)} cum iste armis, non priuatis occupetur negotiis, imo in huius prohibitionis contemptores grauitur animaduenterunt, ^{l)} vt a militiae gradu sine regressu ad pristinum statum remoueantur, infamia notentur, post conductionem a publico suscepta statim restituantur, locator sciens ^{m)} contra conductores milites destituitur actione, et delatio huius criminis publica sit, ita et eandem, cum nemo Deo militans se negotiis implicet secularibus, vt possit placere ei, cui se probauit, ⁿ⁾ et per hoc aucupium lucri terreni sanctis domibus damnum fiat, sacraque ministeria impediuntur, ^{o)} longe a militiae coelestis ^{p)} dignitate alienam existimarunt.

B

§. IV.

^{k)} L. 31. C. de Locato et Conduct. L. 15. seq. C. de Re Militar. L. vnica. C. Negotiatores ne militent. Nouell. CXVI. Cap. I.

^{l)} L. 35. C. de Locato Conduct. add. PEREZ in Comment ad Cod. Tit. Locat. Cond. Num. 5.

^{m)} Quod secus, si ignorans quis militi quasi pagano locauerit. L. 50. π. Locati Conduct.

ⁿ⁾ II. Timoth. II. v. 4. Can. 3. Caus. XXI. Qu. III.

^{o)} Nouell. CXXIII. Cap. VI.

^{p)} De clerico milite Christi vide Can. 19. Caus. XXIII. Qu. 8. C. I. X. de clerico aegrotante, II. Feud. 21.

§. IV.

*Ius tamen
canonicum
et civile va-
rias iam ex-
hibet interdi-
ctionis limita-
tiones.*

Quamvis vero ista conducendi facultas adeo generaliter clerico prohibita censeatur, ut ad omnes clericos et omnium praediorum conductiones quascunque pertinere videatur, tot tamen limitationibus atque cancellis, quos partim canones, legesque ipsae, partim interpretum ingenia suggesserunt, coarctatur interdictio, ut raro deesse appareat clerico conductori excusationem. Nam primo clericos ad praediorum ecclesiasticorum conductiones, quae spirituales quamdam habeant qualitatem, admittendos esse, NOVELLA CXXIII. Cap. IV. verbis: τοῖς κληρικοῖς ὁμοίως τῶν οἰκειῶν ἐκκλησιῶν τὰς κτήσεις μιθεῖσθαι καὶ διοικεῖν (γνώμη μέντοι τῆ ἐπισκόπου καὶ τῆ ἐκονόμου) συγλωρῆμεν, i. e. clericis similiter propriarum ecclesiarum possessiones conducere et gubernare, cum voluntate tamen episcopi et oeconomi, permittimus, non modo clarissime euincit; sed etiam ORDINAT. ECCLES. MAGDEB. Cap. XXIII. §. 18. expressis constituit verbis: Die Aecker, Wiesen, und andere Kirchengüter, so um jährlichen Zins pflegen ausgethan zu werden, sollen zu Zeiten auch andern, als die solches vorher gehabt, vermierhet :c. jedoch denen Predigern, wo sie solche Güter haben, der Zins ohne erhebliche Ursachen nicht gesteigert, auch ihnen sonst ge-

gen

gen richtige Zahlung der Gebrauch vor andern gegönnet werden. pp) Deinde clericum a rerum conductione suo nomine tantum inita repelli, et hinc, si ea alterius nomine sit celebrata, illum non arceri, ex dictis ALEXAND. I. III. Papae: q) *prohibemus, ne monachi a clericis vel laicis SUO NOMINE firmas habeant*, colligit BOEHMER, r) quamvis MICH. GRASSVS s) ob regulam VLPiani: t) *Quod quis suo nomine exercere prohibetur, id nec per subiectam personam agere debet*, hanc limitationem in dubium vocet. Tum maximum praesidium clericis conductoribus, si qualemcunque vitae necessitatem praetexere queunt, praebet Cap. I. X. ne clerici vel monachi sec. negot. se immisceant, addita hac causa: *quia legimus sanctos apostolos negotiarios fuisse*. Quae prohibitionis restrictio ab Imperatoribus CONSTANTIO, u)

B 2

GRA-

pp) BOEHMER in Iur. Paroch. Sect. VI. Cap. II. §. 21. —

q) Cap. VI. X. ne cler. vel monach. secul. negot. se immisc.

r) In Iur. Eccles. Protest. Lib. III. Tit. XIX. §. 7.

s) In Disp. de Neg. iatione clericorum prohibita. Cap. IV. Num. 4.

t) L. II. §. 1. π. de administ. rer. ad ciuit. pertinent.

u) In L. 15. C. Th. de Episcop. eccles. et cler.

GRATIANO VALENTINIANO atque THEODOSIO, *)
et CONSTANTINO 2) egregie quoque adiuuatur.

§. V.

*Quae et usu
fori compro-
bantur.*

Denique sicut hodie milites, si ab armis non detinentur, ad conducenda praedia absque vlla haesitatione admittuntur, diuersaeque poenae in hos iure ciuili sancitae in Germania ex communi Doctorum opinione exulant, 3) ita et a Clericis celebratam praediorum, aliarumque rerum conductionem non amplam, muneri sacro haud indecoram et ecclesiae non noxiam comprobant iuris sacri interpretes. 4) Quae sententia, cum conductio proxima sit emtioni, iisque regulis consistat, 5) et clerici in Saxonia Electorali ius ciuitatis, nec non bona immobilia acquirere, omnibusque iuribus inde nexis, citra tamen officii neglectum et contem-
tum

*) L. II. C. Th. de iustit. collatione.

2) L. II. C. de Episcop. et Cler. Iung. PEREZ. in Comment. ad Cod. Tit. Locat. Conduct. Num. 6.

3) Conf. HAHN ad WESENBECK. Tit. Locat. Num. 2. STRYK. VI. Mod. Pandect. Tit. Locat. §. 66.

4) BOEHMER. in Iur. Eccles. Protest. Lib. III. Tit. XVIII. §. 9.

5) L. II. π. Locat. Conduct.

tum ordinis vti possunt, ^{c)} iuris aequitatisque rationi satis consentanea censetur, imo ab ipsa necessitate, vt, si aedes parochiales sunt combustae aut destructae, et iumenta aratoria, aliasque res vitae humanae subsidiis inservientes clericus amisit, vehementer commendatur.

§. VI.

Multo minus IVSTINIANI, ^{d)} qui locatoribus contra conductores clericos denegat actionem, placitum vsus fori comprobatur, cum his non tam stricte praediorum conductio sit prohibita, iura canonica, quibus potissimum iura clericorum aestimantur, de actionis fileant priuatione, atque, dum clerici in conducendo potissimum delinquunt, locatoribus ratione residuarum pensionum non succurrere, durum foret: ^{e)} Interim tamen haud est dubitandum, quin Confistoria, si decorum laeditur et scandalum praebetur publicum, clericis conductoribus limites ponere, et conductionis contractum infigere in curam et sollicitudinem ob praediorum ad-

An locatoribus contra conductores clericos denegetur actio.

B³

mini-

c) ORDIN. T. ECCLES. SAXON. von Immunitat. und Freyheiten der Kirchen und Schuldiener verb. Wenn auch.

d) Nouell. CXXIII. Cap. VI.

e) BOEHMER. in Iur. Eccles. Protest. Lib. III. Tit. XIII. §. 8. GROENWEGEN. ad citat. Novel.

ministrarionem amplissimorum desiderantem, et in plures annos a clerico initum, cum salus ecclesiae, quae suprema lex est, id postulet, rescindere, imo pro ratione circumstantiarum heredem clericum a testatoris quaestuarie conductione liberare queant. *f)* Quem ad modum vero clericus locatori, qui illius conditionem sciuit, ob conductionem rescissam ad praestandum interesse haud obligatur, ita e contrario iustum et aequum est, ut si locator ignarus conditionis clerici, cum quo contraxit, *g)* aut clericus successor a conductionis continuatione immunis pronuncietur, ad istud obstringatur. *h)*

§. VII.

*An clerici
conductores
propriis adhuc
fruantur pri-
vilegiis.*

Quod reliquum est, clericos colonos et inquilinos privilegiis, aut immunitatibus officii sui intuitu concessis haud gaudere, atque iuribus laicorum ordinarie uti, ipsa rei conditio satis demonstrat. Hinc si aut ante munus sacrum susceptum, aut in ipso munere locarii causa cambia dederint, rigor

f) BOEHMER. loc. cit. §. 9. IDEM in Disp. de Clerico debitore cap. III. §. 12.

g) Arg. Lib. L. π. Locat. Conduct.

h) BOEHMER, in Instit. Iur. Can. Lib. III. Tit. XLIX. §. 4.

rigor cambialis et executio in earum personas haud differtur atque remittitur, licet arbitrio iudicis relinquatur, anne poena, et qua sint coercendi.ⁱ⁾ Pari ratione de conductis praediis rusticis alias decimis obnoxiiis et extra fines ecclesiae aut parochiae sitis, vti de propriis bonis, decimas praestare coguntur. Obligationem hanc clericis conductoribus et Decretum CONCILII MOGVNTINENSIS ^{k)} et INNOCENTIVS Papa ^{l)} et omnium clarissime ALEXANDER III. ^{m)} imponit. Nec hic interest, an possessor praediorum dignitate superet eum, qui ius decimandi habet, an non, si quidem hic solum ad possessionem praediorum, non vero ad dignitatem respicitur, idque onus rem apud quemcunque possessorem comitatur. ⁿ⁾ Item ratione reliquorum onerum realium atque personalium ob rerum conductionem praestandorum immunitate destitu-

i) ORD. PROC. SAX. REC. APP. §. II. et IO. FLOR. RIVINVS in Disp. de clerico cambianse §. 8. et 9.

k) Cap. XL. Caus. XVI. Qu. I.

l) Cap. I. XXII. X. de Decimis.

m) Cap. VIII. X. de Decim. add. CASP. HENR. HORN, in Disp. de clerico clericum non decimante §. 16. seq.

n) Cap. XXXIII. in fin. X. de Decimis.

situuntur clerici, qui quidem ab his, si vilia fordidaque sunt, per substitutos se liberare queunt. ^{o)} Praeter ea, si agri conducti colantur, ad ius protimiseos, quod in operis parochianorum ad fundorum culturam parochialium exercent, ^{p)} prouocare nequeunt. Imo sicut, si locatorem laicum conuenit, iudicem secularem, cum actor etsi alias priuilegiatus sequatur forum rei, ^{q)} agnoscere, aut litem contra rei secularis conductorem laicum motam coram eodem, vt heres ^{r)} continuare obligatur clericus, ita et, si alio in loco conductionem iniit, in foro ecclesiastico illius loci, quo contraxit, contra istum praesentem experiundum esse, demonstrat MENCENIVS. ^{s)}

§. VIII.

^{o)} Cuius rei argumentum praebet ORD. ECCLES. SAX. Tit. Von Immanit. und Freyh. verb. Darneben sollen unsere Kirchendiener in Städten und Dörfern aller persönlichen Bürden, mit Wachen, Gerichtsfolg und sonst für ihre Person verschonet bleiben, und ihre Erbgüter schuldige Frohn und dingliche Pflicht durch andere ums Fohn bestellen mögen. Nec minus clerici vasalli in Sax. per substitutos exhibent seruitia CONST. ELECT. XXVIII. Part. III.

^{p)} ORD. ECCLES. Art. General. XXVII. et DECRET. SYNOD. REVIS. §. 69.

^{q)} L. II. C. de iurisd. omn. iudic. cap. V. X. de For. Compet.

^{r)} III. KÜSTNER ad DEYLING. Inst. Prud. Past. pag. 262.

^{s)} In Syst. Pandectar. Lib. V. Tit. I. §. 33.

§. VIII.

Quae vero ratio clericum a praediorum conductione amplissimorum avocare videtur, ea suadet et commendat eidem operarum conductionem. Cum enim in despectum sacerdotii abiret, et clericum a studiis et officio concredito valde detraheret, imo rei familiari maximum imminerent detrimentum, si rusticis, quorum animarum cura ipsi est demandata, in exercenda agricultura se immiscere, et in negotiis domesticis suis operas manuaras quascunque praestare maxime solus conaretur, prouida legislatorum, maiorumque nostrorum pietas non modo saepe simul cum fundo seruos constituit dotales, quorum opera clericus in agris colendis utatur, sed et parochianos, ut pro mercede ope sua necessitati eius succurrant, certa ratione obstrinxit, famulosque, qui operam in mercimoniis habent, per conductionem adsciscere ei permisit, imo illos priuilegiis ornauit admodum favorabilibus. Nostrium in praesenti non est, quibus modis et principes et priuati animo pio atque religioso mancipiis una cum praedio destinatis rebus clericorum domesticis subuenerint, iisque mansum vestitum i. e. familia instructum ecclesiastica ad utendum concesserint; plura hac de re antiqua nobis prodit historia, et varia dotalium hodiernorum ge-

*Ut clerici
operis alio-
rum in re fa-
miliari utan-
tur, conditio-
ni eorum ad-
modum est
consenta-
neum.*

nera pro diuersis officiis, ad quae obligantur, enarrat ZIEGLER. ¹⁾ Proposito nostro accommodatius ducimus inquire, qua ratione parochianos, famulosque ex conductione cum iis inita sibi obliget, et quo singulari hic vtatur iure clericus.

§. IX.

*Qua ratione
clerici in pa-
rochianorum
operis iure
protimiseos
gaudent.*

Quod attinet parochianorum operas, falsam omnino opinionem CARPZOVIO ^{u)} affingit WERNHERVS ^{v)} existimans, istum agrorum parochialium culturam indistincte parochianis in Saxonia incumbere statuisse. Subsequentia CARPZOVII ^{x)} placita satis euincunt, ministrum ecclesiae tum demum, vbi culturam aliorum pro mercede suscipere conantur parochiani, in operis exigendis praefendum esse, et iure protimiseos gaudere. Etenim iura Saxo-

¹⁾ Tract. de Dote Ecclesiae cap. IX. §. 53.

^{u)} In Iurispr. Eccles. Lib. II. Def. 355.

^{v)} In Obseruat. Select. Part. IV. Obs. 96.

^{x)} In Iurispr. Eccles. Lib. II. Def. 358.

Saxonia 1) disertis verbis hanc conditionem supponunt, vt intellectu facile fit, extra hanc speciem parochianos libertate sua vti, nec iis inuitis agrorum parochialium culturam obtrudi posse. Interim tamen ne vnus, vt fieri solet, in alterum hoc onus rejiciat, omnes eidem ordine subiiciuntur. 2) Ceterum quem admodum clérici has opéras nec a patrono nec praediorum equestrium posse soribus exigere queunt, cum tantum iure patrio rusticorum et mansariorum fiat mentio, ita et generalitas verborum in *DECRET. SYNOD. REVIS.* §. 69. Insonderheit aber sollen die eingepfarrten Pferdner — wie denn auch andere Pfarrkinder ihren Pfarrer in der Erndte und sonst, wenn er ihrer bedarf, nebst ihren Erb- und Gerichtsherrn, um billigen Lohn für andern arbeiten sollen, et rationis in *ORD. ECCLES. SAX. Art. General. XXVII.* Auf C 2 daß

1) Vid. *ORD. ECCLES. SAX. Art. General. XXVII. verb.* Daß die Bauern freunde Aecker um Geld zu beschicken nicht eher annehmen, es sind d. in zu vorn des Pfarrers und des Schreibers Aecker, da sie nicht selbst anzuspannen haben, samt ihren Nachbarn desselben Dorfs Aecker um ein gebührlich und gleichmäßig Lohn beschicket. *DECRET. SYNODAL. REVIS. §. 69. verb.* für andere zu beschicken — für andere arbeiten sollen. Coincidit cum iis *ORDINAT. PROVINC. GOTHICA Part. I. cap. VI. Tit. I. §. Sintemahlen Add. I. C. NEHRING Tract. de Priuilegiis Pastorum cap. III. No. 10.*

2) *ORD. ECCLES. SAX. General. XXVII.*

daß die Pfarrer die Aecker, so ihnen zum Unterhalt verordnet, samt ihrem Hausgesinde genießen, und ihres Studirens und Amts desto fleißiger auswarten können, paroecianos agricolas ad operas indefinite et discrimine, an manu et corporis labore tantum, an iumentis, vt equis, bobusue aratoriis, ^{a)} simul exhibeantur, haud obseruato, obstringere videtur, imo haec seruitia nec certo tempore et numero, nec specificis laborum ruralium generibus esse circumscripta, existimatur. ^{b)}

§. X.

*Quae merces
parochianis
a clericis tam
soluatur.*

Maxima tamen inter seruitia dotalium et parochianorum ruricularum, vt illis operarum intuitu nihil quicquam exsolui debeat, et ne quidem alimenta a clericis praestentur, ^{c)} his vero mercedem constituere, necesse fit, intercedit differentia. Ne vero a parochianis iniqua petatur merces, et clerici nimia compensatione grauentur, succurrere iis voluit Serenissimus Sax. Elector, talem exprimens mercedem, quae

^{a)} ILLVSTR. KÜSTNER ad DEYLING, Instit. Prud. Past. pag. 254.

^{b)} CARPZOV. in Iurispr. Eccles. Lib. II. Def. 356.

^{c)} CHR. LUD. CRELL. in Disp. de rusticorum dotalium immunitate a iurisdic. et oneribus secular. §. 12.

quae iusta et aequa videtur, eiusque quantitatem, si pastor cum colonis non conueniat, sed de hac inter partes controvertat, arbitrio et iudicio Superintendentis, collatoris et iudicis ordinarii, et si hi rem conficere nequeunt, determinationi Consistori committit. *d)* Longe diuersa est ratio, cum custos pecorum ab vniuersitate constituitur, vbi ratam suam parochus, vt alius paroecianus mansarius, et ludimoderator, vt confatus, *e)* conferunt, *f)* nec vtrique ad Consistorii arbitrium prouocare queunt. Quod si paroeciani precario seruiunt, modico victu, qui summam et quantitatem mercedis non ascendat, multo minus excedat et superet, contenti esse iubentur. *g)*

C 3

§. XI.

d) DECRET. SYNOD. REVIS. §. 69.

e) ARG. ORD. ECCLES. SAX. Tit. von Freyheiten derer Kirchen- und Schuldiener §. Sie sollen an . in Corp. Iur. Eccles. pag. 199.

f) ORD. ECCLES. SAX. Art. General. XL. In quibusdam tamen locis hac mercede clerici sunt immunes. Vid. BEYER ad CARPZOV. Iurispr. Eccles. Libr. I. Def. 124. Et in ORD. PROVINCIAL. GOTHACA. p. I. cap. V. Tit. I. verb. Hierneben wiederholen wir ausdrücklich, daß jedes Orts Pfarrer drey oder vier Stück Rindvieh vor den Hirten Schutzfrey gelassen werden solle, wäre aber an elli-chen Orten ein mehrers hergebracht, darbey soll es auch hinfort sein Bleibens und Bewendens haben.

g) ORDINAT. ECCLES. SAX. Art. General. XXVII.

§. XI.

An hoc ius
protimiseos et
clericis in al-
terius paro-
chi dotales
competat?

Num vero id ius protimiseos etiam clericis competat in alterius parochi dotales, qui sub illorum parochia habitant, eorumque cura animarum fruuntur, quondam disquisitum fuit. Quamvis parochus, cuius dotales erant rustici ad *Decret. Synod.* de an. 1624. §. Wie auch et *Reuif.* de an. 1674. §. 70. prouocans, quibus, ne dotales nouis seruitiis onerentur, cautum, desiderio confessionarii dotalis contradiceret, petitionem tamen parochi curam animarum gerentis ob Art. General. XXVII. *Ord. Eccles. Sax.* cum dotales alterius parochi non modo proprios et parochi, cuius dotales erant, sed et extraneorum agros pro mercede colerent, iniquam haud esse, respondit *Ordo ICtorum Vitebm.* ^{h)}

§. XII.

De clericis
operas famu-
lorum condu-
centibus.

Praesertim ex eo quoque tempore, quo clerici ipsi suas bonorum portiones per se administrarunt, propriamque instituerunt oeconomiam, nihil iis fuit vsitatus, quam operis famulorum pro mercede conductorum uti, e contrario seruis his

h) Penes HORNIVM in Resp. IV. Class. V. et in Disp. de praestatione parochianorum et Dotatum Cap. VII. Num. 5. Add. BERGERI Oec. Iur. Lib. I. Tit. II. Th. VIII. Num. 12.

his mercenariis ob priuilegia, quibus saepe muniuntur, nihil acceptius, quam operas suas parochio commodare. Quamvis enim CONCILII MOGVNTINI decretum ⁱ⁾ pro aliquo seculari quaestu, pretiose hominum conductiones negotiis annumeret secularibus, a quo et clericus et monachus abstineat, necessitatem tamen ipsam, et si turpe lucrum ab eo non quaeratur, prohibitionem istam tollere, eadem iuris placita copiose commonstrant, et contractus conductionis, iustitiam, cum clerici ordinationes famulitias in Saxonia promulgatas quam accuratissime obseruent, ^{k)} patria iura satis defendunt. Num vero parochus a dotalium rusticorum liberis, si ex domo paterna egredi, aliorumque famulitia ingredi velint, operas per biennium, vti dominus iurisdictionis patrimonialis a liberis subditorum, exigere queat, ^{l)} quaestio est per celebrata, ^{mae} tamen, licet dotales clerico operas praestent indeterminatas, si non aliud ex consuetudine loci legitima introductum, recessibusue prouisum, ob idcum *Decreti Synod. Reuisi* §. 70. in responso penes BEY-
 ERVM

i) Cap. I. X. ne clerici vel monachi secul. negot. se immisceant.

k) EXTRACT aus dem Landtagsabschiede d. d. 5 May 1737. in CONT. COD. AUG. Tom. I. pag. 63. Num. 2.

l) ORD. POLIT. de anno 1661. Tit. XXIII. cap. 3. §. 1. Gesindeordnung de anno 1735. et 1769. Tit. VII.

ERVUM ad CARPZOVIVM ^{m)} negatur. Multo minus iurisdictionis realis dominus antea laudatum ius protimiseos ad liberos dotalium parochialium, iurisdictioni suae haud subiectorum, trahere poterit ⁿ⁾ quanquam ex aduerso clericus pati obligatur, vt nobiles in pagis subditorum suorum liberos famulitium suum ingressos ad operas serviles domino iurisdictionis praestandas euocent. ^{o)}

§. XIII.

An clerici
conductores,
vt famuliti-
um ad forum
seculare vocetur,
pati debeant.

Longe difficilior vero, an et clerici conductores, vt eorum famulitium in causis ciuilibus, in ius lociulare vocetur, permittere debeant, et an famuli ancillaeque locatrices a foro herorum priuilegiato excludantur, cum hac de re tam a Romano Catholicis, quam Protestantibus in vtramque disceptatum fuit partem, et inter Dicasteria Saxonica ipsa quondam maximus obtinuit dissensus, est quaestio. Aientem sententiam, cum expressa et clara lex, quae famulis in specie priuilegium exemptionis a iurisdictione seculari tribuat, non extet

^{m)} Lib. II. Def. 357. Add. Io. PAUL KRESSIVS in Disp. de Paroemia: Untern Krumstab ist gut wohnen.

ⁿ⁾ CHR. LVD. CRELL. Disp. de rusticorum dotalium immunitate a iurisdictione et oneribus secularibus §. 10.

^{o)} RIVINVS ad Ord. Proc. Sax. ad Tit. IV. Enunc. XXXVII.

extet, tuentur GONZALEZ TELLEZ, ^{p)} STRYCKIUS ^{q)} LYDOVICI ^{r)} et BOEHMERVS ^{s)} Imo hanc in Marchia obseruari, testatur BRUNNEMANNVS, ^{t)} eaque in *Renouar. Ordinat. Eccles. Quelpherbyr.* his confirmatur verbis: Was aber ihr Gesinde und Hausgenossen anlanget, bleiben selbige zwar der weltlichen Iurisdiction unterworfen, es soll jedoch, wenn dieselbe siue ciuilitur siue realiter zu citiren, die Nothwendigkeit erfordert, solches denen Predigern vorher angemeldet werden. ^{u)} Nec non in Saxonia a Consistorio Lipsiensi saepius proditam et praxi diuturna, hac tamen limitatione, vt magistratus ciuilis famulitium clericale non nisi mediante subsidiaria citatione in ius vocare possit, corroboratam fuisse, edocet DEYLING. ^{v)} et RIVINVS. ^{w)} Neganti vero senten-

D

tiae

^{p)} In Comment. ad Cap. 10. X. de officio Archidiacon. Num. 3. seq.

^{q)} Ad BRUNNEMANN. Ius Eccles. Lib. III. Cap. I. §. 12. in fin.

^{r)} In Consistorial. Process. cap. V. §. 4.

^{s)} In Iur. Eccles. Protest. Lib. II. Tit. II. §. 43.

^{t)} In Comment. ad L. II. C. de Episcop. et Cler.

^{u)} Vid. G. L. BOEHMERI Princip. Iur. Canonici Lib. II. Sect. III. Tit. VI. §. 279. lit. e.

^{v)} In Instit. Prud. Pastor. Part. II. cap. III. §. 32.

^{w)} Ad Ord. Proc. Sax. Tit. IV. Enunc. XXXVII.

tiae ad stipulari et legem 2. §. 1. et 4. C. de Episcop. et Cler. ^{x)} et canonem 69. Caus. XII. Quaest. 2. nec non; famulos conductitios forum domini sortiri, experientia satis probari, demonstrat CRELLIVS, ^{y)} et hodie apud romano catholicos huic famulitio priuilegium fori concedi et in Consistorio Vitembergensi, aliisque locis hanc opinionem usu receptam atque variis Rescriptis Electoribus comprobata fuisse, ostendit HORNIVS, ^{z)} BEYER ^{a)} atque WERNHER. ^{b)} Lipsiense quoque Consistorium ante aliquot annos iam ad similitudinem aliorum Consistoriorum vetera placita mutasse, et Inegatiuae accessisse opinioni, confitetur ILL. KÜSTNER ^{c)} atque HOMMELIVS ^{d)} ut ita famuli clericorum, ut et dotalium dome-

^{x)} Add. L. I. C. de Episcop. et Cler. L. fin. C. Vbi causae fiscales vel diu. domus hominumque eius agantur.

^{y)} In Disp. de rusticorum dotal. immunitate etc. §. 24. Add. IO. NIC. HERTIVS de Transuione priuilegii in alios §. 21. et FRID. ES. PUFENDORF. in Obs. Iur. Tom. I. Obs. 166. §. 2. et Tom. III. Obs. 197.

^{z)} Ad SCHILTER. Inst. Iur. Can. Lib. I. Tit. 18. §. 8.

^{a)} Ad CARPZ. Iurispr. Eccles. Lib. III. Def. 6.

^{b)} In Select. Obseruat. Part. IV. Obs. 12.

^{c)} Ad DEYLING. Inst. Prud. Pastor. pag. 260.

^{d)} In Rhapsod. Iur. Obs. 53.

domestici ^{e)} absque nota turbationis iurisdictionis ecclesiae regulariter a iudice seculari citari nequeant.

§. XIV.

Tandem ut clerici seruos solertes, fidos, obsequioque celeres in famulatio habeant, agri maxime alimentis ministrorum ecclesiae destinati per defectum percenariorum ne inculti maneant, curaque animarum, cum clerici ipsi rus colere necesse habeant, haud neglecta iaceat, insigne parochis ex liberalitate Serenissimi Principis Saxonici ^{f)} indultum est priuilegium, ut eorum famuli a militia sint immunes, nec ad signa rapi queant. Quem ad modum vero clericus operarum conductor, si seruus locator lubens, volensque nomen militiae dat, ad hoc beneficium ulterius provocare nequit, licet famulus per conuentum conductionis tempus operas locatori volenti praestare adhuc debeat, iurisdictionique ciuili subiectus maneat, ^{g)} ita et hoc vires suas perdere

*An clericis
inuitis famu-
li eorum ad
militiam tra-
hi queant.*

^{e)} Vid. CHR. LVD. CRELL. in cit. Disp. §. 24.

^{f)} Vid. *Edict.* dd. 24. Decembr. 1767. in *Adiect.* Verzeichniß derjenigen Personen, so in Ansehung ihres treibenden Nahrungsbewerbs, von der bevorstehenden Landrecrutengestellung eximiret seyn sollen. Num. VIII. CONT. Cod. AVG. Tom. I. pag. 1240.

^{g)} Vid. in Sax. *ORDONNANZ.* de an. 1752. cap. VIII. Num. 77.

perdere in eo, qui iam olim sacramento obligatus, et in matricula militum descriptus est, res ipsa docet, et in Can. i. Dist 53. vi cuius militiae obligati et militares viri ne in clero ecclesiae quidem praepropere suscipiendi sunt, iam comprobatur. Imo et parochus huic priuilegio exemptionis a militia in suum fauorem principaliter introducto, inuito etiam famulo, renunciare licere, edocet recentius *Generale Sax.* d. d. 8. Ap. l. 1768. h)

h) Die Nachlieferung derer zurück gebliebenen Landrecruten betreffend. Eiusdemque Erläuterungspunkte, wornach sich bey der Nachlieferung derer rückständigen Landrecruten zu achten ist. Num. IX. Cont. Cod. Ave. Tom. I. pag. 1243.

